від стандартів) можна дати різне тлумачення, наприклад, англійських, німецьких чи російських термінів. Наприклад, англійське слово blast 1. форсована тяга || дути, продувати; здіймати; 2. вентилятор, повітродув 3. вибух || висаджувати, підривати; 4. підривний заряд; 5. піскоструминний апарат; дробоструминний апарат або англійське слово bite 1. затискач (на металі) || травити; роз'їдати.

Таким чином, широке впровадження української мови, її засвоєння технічною інтелігенцією повинно йти трьома шляхами: підготовка та видання навчальної літератури; стандартизація термінів державою; підготовка та видання українсько-іншомовних технічних словників.

Загальними зборами Української нафтогазової академії (березень 2000 року) прийнято ухвалу про створення мово-термінологічної комісії, яку очолив д.т.н., проф. Яремійчук, а членами комісії призначено д.т.н., проф. Гінзбурга М.Д. (м. Харків), д.т.н., проф. Бойка В.С. (Івано-Франківськ), к.т.н. Осінчука З.П., відомих фахівців інженерів Педько Б.І., Савківа Б.П. (м. Київ). Всі ці спеціалісти за останні роки написали та випустили цілу низку підручників, словників, довідників, монографій, що істотно вплинуло на рівень використання української мови в технічному спілкуванні спеціалістів.

Важливу роль у формуванні технічної термінології відіграють міжнародні технічні конференції "Нафта і газ України – 1995, 1997, 1999", які проводить Українська нафтогазова академія, оскільки матеріали конференцій публікуються в одно-, дво-, а навіть тритомному виданнях. Видання доповідей, тез доповідей піддається ретельному редакційному опрацюванню.

Велику роботу з створення дво- або тритомних словників (англо-українсько-російських) виконує група харківських спеціалістів (д.т.н., проф. Гінзбург М.Д.), яка спеціалізується на термінологіях газової промисловості. Це ще більше радує, постільки зрусифікований Харків показує в цьому відношенні приклад для всіх спеціалістів нафтогазової індустрії.

В Івано-Франківському державному технічному університеті нафти і газу йде постійна робота з створення нової навчальної літератури. Хоча не завжди вона завершується написанням та виданням підручників і навчальних посібників, але вона служить базою для відпрацювання текстів, термінологічних позначень, а це вже є запорукою тому, що наступне десятиріччя буде наповнене підготовкою та виданням сучасних підручників.

З ДОСВІДУ УКЛАДАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВНИКІВ

© Галина Величко, 2000
Київський інститут залізничного транспорту

Важливим засобом гуманізації вищої школи виступає гуманітарна підготовка майбутнього фахівця, що включає в себе оволодіння знаннями в галузі гуманітарних і соціально-політичних дисциплін, ціннісні орієнтації, практичні навики і вміння.

Нині особливо гостро стоїть питання про вдосконалення гуманітарної підготовки студентів технічного вищого навчального закладу (ВНЗ), перед яким поставлене завдання – виховувати спеціаліста високої культури, підприємця нового часу, здатного досягти успіху в цивілізованих ринкових умовах.

Тільки при вільному володінні рідною мовою можна усвідомити національний менталітет, орієнтуватися в соціальному середовищі. Адже знання рідної мови дає можливість прилучитися до надбань культури українського народу, розширює лінгвістичний і літературний кругозір, сприяє плідніщому виконанню службових обов'язків.

Закон про мови в Україні виявив численні мовні проблеми у вищій школі, пов'язані з переходом до викладання спеціальних дисциплін українською мовою.

По-перше, значна частина студентів технічного вузу ще не усвідомлює, що мова - багатоплановий соціальний феномен, жива творчість людей. По-друге, відсутність у вищих навчальних закладах достатньої повноти і якості словників, підручників, навчально-методичних посібників українською мовою.

По-третє, усне та писемне мовлення студентів має великі відхилення від норм, закріплених чинним «Українським правописом» (невміння коментувати лексичні та фразеологічні одиниці, фонетичні та морфологічні явища, синтаксичні конструкції та стилістичні засоби тощо). Все це стримує сприйняття студентами всіх дисциплін українською мовою.

У Київському інституті залізничного транспорту денної та заочної форм навчання студенти вивчають курс «Ділова українська мова», який враховує специфіку обраного ними фаху. Його мета - в контексті нового уявлення про зміст гуманітарної освіти підвищити загальноосвітній рівень студентів, загальну мовну культуру тих, чия діяльність пов'язана із залізничним транспортом. Авторами програми враховано те, що державна мова України як навчальний предмет виконує дві функції: є об'єктом пізнання і засобом оволодіння іншими дисциплінами, що вивчаються.

Мета практичного курсу:

- підвищити загальну мовну культуру студентів в усній і писемній формах;
- формувати у студентів комунікативні вміння і навички правильного використання лексико-граматичного матеріалу загального змісту та найтиповішого й найактуальнішого для мови фахівців – залізничників;
- розширити і поглибити знання про особливості писемного та усного ділового мовлення;
- допомогти засвоїти способи викладу матеріалу, загальні вимоги до документа, оформлення окремих видів ділових паперів, тобто, оволодіти необхідними навичками для виробничої діяльності, а також самостійної роботи над підвищенням свого культурного рівня та професійної підготовки.

Виконання цих завдань забезпечується створенням необхідної навчально-методичної бази (посібників, методичних вказівок, довідникової літератури тощо). Фактична відсутність відповідної технічної термінології викликала необхідність укладання навчальних словників.

На нашу думку, галузеві словники є частиною навчального комплексу, допоміжним засобом, що дозволяє поширити та поглибити розуміння слова-терміна, конкретизувати його у терміносистемі і забезпечити оволодіння нормативною українською термінологією спеціальних дисциплін у технічному вузі. По-друге, фахові словники мають відбити динамічні процеси в галузі термінології, її уточнення чи оновлення, заміну одних термінів іншими, паралельне їх вживання на позначення понять тощо, що є закономірним наслідком розвитку суспільства й процесів удосконалення термінології.

Виходячи з практичної та навчально-методичної необхідності, фахівцями технічних і лінгвістичних дисциплін інституту укладено Українсько-російський словник для працівників залізничного транспорту і транспортного будівництва. Це одна з перших спроб систематизувати українською мовою найуживаніші професійні терміни і термінологічні сполучення, що особливо активно функціонують у залізничній сфері.

Укладачі врахували те, що залізничний транспорт – багатопрофільна галузь. Аналогів зазначеного словника немає, а потреба велика. У вищих навчальних закладах залізничної

системи здійснюється підготовка фахівців різних спеціальностей: автоматика та автоматизація на транспорті; будівництво залізниці, колія та колійне господарство; промислове та цивільне будівництво; вагони, електровози та електропоїзди; локомотиви; облік та аудит; організація перевезень і керувань на транспорті; підйомне господарство; будівельні, дорожні машини та обладнання; промислова енергетика та енергозбереження; транспортний менеджмент; міжнародні перевезення та ін. Тому термінологія розглядається нами як сукупність термінологічної лексики, що служить засобом професійного спілкування конкретних користувачів – залізничників.

При створенні словника враховані такі чинники: власне український термінологічний досвід; світовий досвід; позитивний досвід, набутий у термінологічній практиці. Особливе значення при укладанні цієї лексикографічної праці надано реєстру фахових термінів, що функціонують у залізничній сфері. Термінологія розглядається нами, як сукупність термінів, які співвідносяться зі системою залізничних термінів і утворюють особливий пласт лексики, що піддається свідомому регулюванню і служить засобом професійного спілкування. При визначенні меж термінологічного словосполучення обов'язково враховувалися елемент стійкості (усталеності), цілісність значення і стисліть структури. Цим забезпечено у словнику максимальні зручності у пошуку необхідної інформації (відбір реєстру слів, розміщення матеріалу, семантизація словникової статті тощо).

Словник містить понад сімнадцять тисяч термінів і термінологічних сполук, з них більше одинадцяти тисяч - залізничні, інші з різних галузей науки і техніки, економіки і фінансів, загальновживаної лексики і фразеології української мови, оскільки вони в професійному мовленні залізничника становлять одне ціле.

За своїм типом словник довідковий і навчально-методичний, за призначенням - масовий. Його джерельна база - сучасна стандартизована термінологія, зафіксована у державних стандартах України, науковій і навчальній літературі, лексикографічних працях.

Методико-педагогічна спрямованість полягає в тому, що, словник має конкретного користувача (залізничні спеціальності). Якщо термін є словосполученням, то він подається за алфавітом першого слова. Коли він має пов'язані з ним терміни меншого семантичного обсягу, то вони подаються в тій же словниковій статті з абзацу. Якщо термін має декілька значень, то всі вони наводяться з абзацу в тій же словниковій статті за цифрами 1, 2, 3 і т. д.

Одним із засобів формування україномовного способу мислення стало укладання російсько-українського словника лінгвістичних термінів, який містить понад 4 тисячі слів. За своїм призначенням словник - навчально-методичний, за способом організації лексики - алфавітно-гніздовий, за відношенням до типу мовлення - термінологічний, за способом опису лексичного значення -перекладний.

Словник розрахований на студентів, яким доводиться мати справу з різними розділами граматики української мови, зокрема, лексика й фразеологія, фонетика і орфоепія, графіка і орфографія, словотвір і морфологія, синтаксис і пунктуація, лінгвостилістика, історія літературної мови, діалектологія, лексикографія тощо. Словник допоможе і російськомовним студентам, які не знають української мови або недостатньо володіють нею.

Концептуальне ядро словника – лінгвістичні категорії. Більшість – традиційні терміни широкого вжитку. Вони є ключовими словами, навколо котрих грунтується мовне поле. При визначенні меж термінологічного словосполучення використовувалися такі принципи: 1) елемент стійкості (усталеності); 2) цілісність значення; 3) стисліть структури.

Словник поділяється на дві частини: перша – російські слова, друга – українські. Реєстрове слово і відповідники до нього подаються в початковій формі (для іменників такою

є називний відмінок однини, прикметників і дієприкметників – називний відмінок чоловічого роду, в одній словниковій статті подаються дієслова доконаного виду тощо). Якщо термін являє собою словосполучення, то він подається за алфавітом першого слова, а не стрижневого (абстрактна лексика, абстрактні іменники). Якщо термін має пов'язані з ним терміни меншого семантичного обсягу, то вони подаються в тій же словниковій статті (функція слова, функція комунікативна). Якщо термін має декілька значень, то всі вони наводяться з абзацу в тій же статті під цифрами 1, 2 і т.д. Граматична характеристика термінів узгоджена з основними законами літературної мови.

Джерельна база словника – сучасна нормативна термінологія, зафіксована в науковій і навчальній літературі, лексикографічних працях.

Своєрідною особливістю словника є те, що в додатках до нього подаються контрольно-тренувальні вправи та завдання для тестувань з різних розділів граматики, якими передбачено не тільки відтворення мовних знань, одержаних у школі, але і вироблення підходів до рідної мови, як безцінної народної скарбниці. Цьому сприятимуть мікротексти гуманістичного, науково-технічного, народознавчого, та культорологічного характеру, які розглядаються в пізнавальному та прикладному аспектах. Безперечно, їх опрацювання допоможе зміцнити навички стилістичного використання певного слова або словосполучення, добирати потрібне слово для усного та писемного мовлення, оволодівати культурою мовленнєвого спілкування, збагачувати активний запас слів.

Робота з перекладними словниками сприяє збагаченню активного запасу слів студентів, а також виробленню навичок добирати потрібне слово, що є одним із вирішальних чинників інтеграції технічних і гуманітарних знань. Зазначені словники розглянуті Радою Укртрансвузу і рекомендовані як довідникові навчально-методичні посібники для студентів вищих навчальних закладів системи Міністерства транспорту України.

Все це розвиває лінгвістичне мислення, формує навички користування певними комунікативними моделями відповідно до мети, зумовленої як внутрішніми потребами, так і зовнішніми обставинами, що є одним із вирішальних чинників національної самобутності народу.

АЛГОРИТМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПЕРЕКЛАДУ

© Леонід Сніцарук, 2000
ДУ "Львівська політехніка"

Розвиток міжнародних відносин, супровсджуваний бурхливим розвитком комп'ютерних технологій, зокрема мережі INTERNET, викликав появу програм автоматичного перекладу текстів, які постійно вдосконалюються і досягли вже достатньо високого рівня.

Абсолютна більшість цих програм використовує загальномовні словники, хоча останні версії (наприклад, Magic Goody) включають спеціалізовані словники, такі як медичні, правничі, різногалузеві технічні і т.п.

Алгоритм автоматичного перекладу побудований так, що відшуковуються відповідники слів і здійснюється відповідне граматичне їх опрацювання. Останні версії програм пропонують поруч з підібраним базовим словом інші його значення. Під час читання тексту користувач має можливість увійти у спеціалізовані словники і відшукати там інші відповідники слова, що перекладається, оскільки алгоритм автоматичного перекладу цього не передбачає. Таким чином, можна одержати точний переклад як слів,